

Jezuitské princípy utvárajúce univerzitné vzdelávanie

Zborník vedeckých prác

Editori: Miloš Lichner, Kristína Grendová

Trnavská univerzita v Trnave

2014

© Miloš Lichner, Kristína Grendová, 2014

© Trnavská univerzita, 2014

Jezuitské princípy utvárajúce univerzitné vzdelávanie

Zborník vedeckých prác

Prvé vydanie

Editori: Miloš Lichner, Kristína Grendová

Recenzenti: prof. RNDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.

doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

ThLic. Miloš Lichner SJ, ThD.

Vydala Trnavská Univerzita, 2014

Počet AH: 10,00

ISBN 978-80-8082-802-8

Obsah

PRÍHOVOR REKTORA TU	4
PRÍHOVOR DEKANA TEOLOGICKEJ FAKULTY TU.....	7
RATIO STUDIORUM A RATIO EDUCATIONIS.....	9
SKÚSENOSTI S JEZUITSKÝM VZDELÁVANÍM POČAS KOMUNISTICKEJ PERZEKÚCIE	20
VÝZNAM FILOZOFIE V AMBICIÓZKOM SYSTÉME JEZUITSKÉHO VZDELÁVANIA	40
JEZUITSKÝ SYSTÉM VZDELÁVANIA V DOBOVOM A SÚČASNOM KONTEXTE ...	51
NIEKOĽKO POZNÁMOK K DEJINÁM JEZUITSKÉHO ŠKOLSTVA NA SLOVENSKU V NOVOVEKU	63
JÁN CHRYZOSTOM CARDINAL KOREC – CONTINUATOR OF THE JESUIT EDUCATION TRADITION.....	71
VZDELÁVANIE A PRÁCA, KTORÁ TRANSFORMUJE: PROFESIONÁLNE VZDELÁVANIE NA JEZUITSKEJ UNIVERZITE.....	89
JEZUITSKÁ PEDAGOGIKA, FILOZOFIA A TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE..	97
LATINČINA V JEZUITSKOM VZDELÁVANÍ V ZMYSLE RATIO STUDIORUM A INÝCH ŠKOLSKÝCH DOKUMENTOV.....	110
IGNACIÁNSKÉ PRINCÍPY VÝUKY A VÝUKA ZDRAVOTNÍCKYCH ODBOROV NA TU FZASP.....	120
KNIŽNICE KOŠICKEJ UNIVERZITY A JEZUITSKÝCH KONVENTOV V PREŠOVE A V BLATNOM POTOKU (SÁROSPATAK) V ROKU 1773	124

JEZUITSKÁ PEDAGOGIKA, FILOZOFIA A TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

doc. Ing. Ľuboš Rojka, PhD.

Abstract:

A quick view of the *Constitutions* (2008, 2013) and the most recent developments of Trnava University (TVU) reveal a new interest in the Jesuit pedagogy and Christian identity of the University. University's *Long Term Objective* for 2015 – 2020 emphasizes „Jesuit timeless principles of education“, among which *cura personalis* of each student is especially important. In the last forty years, the Society of Jesus updated the *Ratio Studiorum* (1599), which inspired the first Jesuits in creating the program of study and education at TVU. The most important principles of the *Ratio* were explained more in depth and linked to the *Spiritual Exercises* of St. Ignatius. With this extension of the *Ratio*, the concept of Jesuit education embraced not only new ways of educating students, but a life style of students and teachers based on a Christian perspective with Ignatian understanding of the purpose of life and discernment.

Several Ignatian principles for teachers and students could shape the spirit of education and study at the nowadays TVU. One of the first principles is that the world is a God's gift to humanity, and therefore in its essence the world is good, worth of study and contemplation. We can study the world freely with an open heart and mind, and with joy and confidence. Our search for truth is a search for God-given order in the world and for his plan with humanity. This search is important, because false theories evoke false images and false hopes, and these in turn lead to disasters and tragedies. The next principle is that in God's creation every human being is loved by God, and therefore each student has his or her own dignity, and each student has to be treated with respect, trust, and friendship. This is important because each student has to develop a sense for his or her own dignity, specificity, and freedom.

In addition to these general principles, there are also concrete tools for Ignatian way of teaching. First, each class meeting has to have a clear goal and everything should point to that goal. Students should not be overloaded with too much information. Second, teaching should involve as many senses as possible that students can really experience what they are learning. For example, if they learn about bad political decisions, student should visit and see disastrous consequences of these decisions. Third, repetitions of the learned material should be done

every day, every week, month, and every year. A more general rule is „Maximum exercises, minimum instructions“.

These are just few examples of Ignatian principles and rules for education, which lead students to a good preparation for life. Nevertheless, university should prepare students not only for this life, but also for eternal life. With this ultimate goal in mind, students will actualize fully their human potential, and it is only possible with God in their hearts.

Trnavská univerzita v Trnave (TVU) sa v Preambule svojho *Štatútu* (z roku 2008, aj 2013) hlási k histórii a tradícii Trnavskej univerzity (TU), „ktorá slobodne šíрила poznanie a vzdelanosť, chránila a rozvíjala duchovné hodnoty a kresťanskú kultúru v rokoch 1635 až 1777“¹⁷¹. Aj napriek tomu, že TVU vychádza z kresťanských princípov a „vychováva a vzdeláva v duchu ekumenizmu, tolerancie a vzájomnej úcty“, z jezuitského pohľadu je prekvapivé, že v *Štatúte* TVU sa nenachádza zmienka o jezuitoch ani Spoločnosti Ježišovej. Podobný charakter jev súvislosti so zmienkou o znaku, pamätnej medaile univerzity, Petrovi Pázmaňovi, katedrále svätého Jána Krstiteľa. (To isté platí o Organizačnom a Študijnom poriadku TVU.) Dokonca ani legálny nástupca Trnavskej univerzity v Budapešti sa explicitne nehlási k jezuitom, ba ani ku kresťanským hodnotám. V *Mission Statement* sa hovorí o budovaní na „najlepších európskych tradíciách“¹⁷². Iba Teologická fakulta TVU v Preambule svojho *Štatútu* (z roku 2013) hovorí o TVU a pripomína jej „spätosť so Spoločnosťou Ježišovou“¹⁷³.

Situácia je optimistickejšia, keď čítame Dlhodobé zámery TVU. Dlhodobý zámer na roky 2009 – 2014 hovorí o posilnení univerzitnej identity a o integrovaní „tradície starobylej TU do súčasnej spoločnosti a rozvíjať unikátne špecifiká TU“¹⁷⁴. V Koncepcii rozvoja TVU na roky 2012 – 2015 sa hovorí o princípoch činnosti TVU, špeciálne o kresťanstve.¹⁷⁵ Ten istý text sa dostal aj do Dlhodobého zámeru na roky 2015 – 2020 do časti Hodnoty a identita TVU. V časti K histórii TVU sa hovorí aj o jezuitoch:

„Trnavská univerzita založená kardinálom Petrom Pázmaňom a daná do správy Spoločnosti Ježišovej v roku 1635 bola počas sto štyridsiatich dvoch rokov svojho

¹⁷¹ Štatút Trnavskej univerzity v Trnave, s. 1. In: http://www.truni.sk/sites/default/files/rektor/statut_trnavskej_univerzity_v_trnave_2013.pdf (1. 8. 2014). Porov.: <http://www.truni.sk/sk/zasadne-dokumenty> (1. 8. 2014).

¹⁷² Eötvös Loránd University (ELTE), Univerzita Eötvösa Loránda, niekedy zvaná Budapeštianska univerzita alebo Univerzita Petra Pázmaňa, *Mission Statement*. In: <http://www.elte.hu/en/missionstatement> (1. 8. 2014).

¹⁷³ <http://www.tftu.sk/admin/dok/5208947212680.pdf> (1. 8. 2014), <http://www.tftu.sk/index.php?stranka=vnut-predpisy> (1. 8. 2014).

¹⁷⁴ Dlhodobý zámer TVU na roky 2009 – 2014, s. 14.

¹⁷⁵ Porov. Koncepcia rozvoja TVU na roky 2012 až 2015, s. 3–4.

dejinného pôsobenia centrom vzdelávania a vedeckého života Uhorska. [...] Vtedajšie vedenia univerzity, opierajúce sa o vlastné jezuitské nadčasové princípy vzdelávania, vytvárali dlhodobu osobitne vzácnu charakteristiku univerzity, ktorá mala vlastný, koncepcne veľkolepý a konzistentný európsky systém vzdelávania, vedeckej činnosti a manažmentu.¹⁷⁶

Dôležité je podčiarknutie významu Spoločnosti Ježišovej a „nadčasových princíпов vzdelávania“. Nasledujúca časť „K súčasnosti TVU“ upresňuje:

„Súčasnú nástroje vzdelávania a vedy však doplníme skúsenosťou stáročí a transcendentným priestorom kresťanských východísk [...]; jedným z nich sú pedagogické princípy zhrnuté v dokumente rehole Jezuitov *Ratio Studiorum*. V súlade s týmito princípmi nie je cieľom štúdia len poskytnutie určitého počtu faktov, ale najmä napomáhanie vnútornému harmonickému rozvoju v aktívnom formačnom procese. Zdôrazňujeme *alumnorum cura personalis*, teda autentickú osobnú starostlivosť o každého jednotlivého študenta.“¹⁷⁷

Následne sú upresnené všeobecné ciele a prostriedky vzdelávania študentov a napomáhania ich celostného rozvoja na TVU. Špeciálnu úlohu v ňom zohráva kresťanstvo, ako špecifická ponuka, ktorá vytvára celkové prostredie a rámec vzdelávania, výchovy a medziľudských vzťahov. Do takto špecifikovaných kresťanských princíпов vhodne zapadá aj dnešná jezuitská pedagogika, aj celá filozoficko-teologická koncepcia ľudského života, ktorú ponúka jezuitský a ignaciánsky prístup. Na priblíženie aspoň niektorých jezuitských princíпов bude vhodné začať niekoľkými myšlienkami z dejín Spoločnosti Ježišovej, čo poslúži k lepšiemu pochopeniu historických súvislostí, ako aj vzťahu jezuitov k TU a k TVU.

Začiatky a rozvoj jezuitského vzdelávania

Keď mal Ignác Loyolský (1492 – 1556) približne dvadsaťdeväť rokov, bol v Pamplone vážne zranený (20. mája 1521). Počas zotavovania zo zranenia si všimol rozdiel medzi „duchom sveta“, ktorý ho ťahal k svetskej sláve a „duchom Božím“, ktorý ho ťahal k tomu, aby sa vyznamenal v službe najvyššiemu Kráľovi (Bohu). Obe predstavy boli preňho lákavé, ale len po tej druhej pociťoval v srdci pokoj a radosť. Po tej prvej mal pocit prázdnoty. Ignác sa postupne stáva citlivejším na tieto pocity a všimol si, že vplyv sveta často obmedzuje jeho slobodu, zvlášť vtedy keď sa snaží odpovedať na prejavy Božej lásky. Chce odstraňovať prekážky slobody, aby tak mohol vyjadriť svoju lásku k Bohu a ľudom skutkami, a tak žiť

¹⁷⁶ Dlhodobý zámer TVU na roky 2015 až 2020, s. 3.

¹⁷⁷ Dlhodobý zámer TVU na roky 2015 až 2020, s. 4.

plnohodnotným životom. Hľadanie stále plnšieho života ho viedlo k láskyplnšiemu odovzdaniu sa do služby svojmu Kráľovi. Ignácova knižka *Duchovných cvičení* je sprievodcom v takomto raste k slobode ducha a k službe ľuďom a Bohu. Aj cieľom Ignácom založenej rehole Spoločnosti Ježišovej bolo „pomáhať dušiam“ na ich ceste k plnšiemu životu s Bohom.

Pôvodný zámer Spoločnosti Ježišovej nezahrňoval výchovno-vzdelávacie inštitúcie. Vo formule schválenej pápežom sa hovorí o „venovaní sa duchovnému pokroku ľudí [...], šírení viery verejnými kázňami a službou Božieho slova [...] osobitne vyučovaním detí a nevzdelaných ľudí v kresťanskej náuke [...]“¹⁷⁸. Ignác sa bránil vytváraniu inštitúcií, pretože chcel, aby boli jezuiti pohybliví. Zvláštnu pozornosť venoval písaniu *Stanov* pre novú rehoľu. Do ich Štvrtej časti zahrnul aj smernice pre formovanie jezuitov a niekoľko pravidiel pre novozriadené školy. Vo svojich listoch Ignác prisľúbil vypracovanie podrobnejších smerníc pre jezuitské školy, ale až potom, keď sa zhromaždia prvé skúsenosti s vyučovaním. Ignác zomrel skôr, ako mohol urobiť (31. júla 1556). Ignác teda nebol za stabilné inštitúcie, videl však potrebu vzdelávania mladých jezuitov.

Napriek tomu, že nie všetci jezuiti podporovali tento druh činnosti, školy sa rozrastali a spoločné pravidlá sa stávali praktickou nutnosťou. Generálny predstavený Claudio Acquaviva (1543 – 1615) vymenoval šiestich jezuitov, aby pripravili spoločný dokument. Prvá verzia bola napísaná 1586 a bola poslaná všetkým kolégiám na pripomienkovanie. Definitívna verzia tohto dokumentu, *Ratio studiorum*, bola vydaná 8. januára 1599. V čase, keď bolo vydané konečné *Ratio studiorum* existovalo už viac ako 200 jezuitských kolégií, v ktorých neštudovali len jezuiti.

Ratio studiorum malo za cieľ ponúknuť krátke pravidlá o cieľoch každého ročníka, študijnom programe, autoroch, ktorí sa majú čítať, o ústnych a písomných cvičeniach a viacero inštrukcií pre predstavených, vyučujúcich a študentov. Stanovený cieľ štúdia bol: päť alebo šesť rokov druhostupňového vzdelávania zameraných na latinčinu. *Ad perfectam eloquentiam informat* – bolo cieľom predmetu rétoriky, ktorý korunoval celé štúdium. K tomuto cieľu viedli tri až štyri roky gramatiky a rok humanitných vied (poézia a literatúra). Cieľom bolo teda najskôr jasné a správne vyjadrovanie, potom krása prejavu a nakoniec silný (pohýňajúci) slovný prejav. Latinskí autori boli vybraní a usporiadaní tak, aby sa študent od nich učil kompozícii, písaniu esejí a príhovorov. Cicero bol braný ako model intenzívneho a

¹⁷⁸ Porovnaj Formuly (náčrty) rehoľného zriadenia Spoločnosti Ježišovej. In: *Stanovy Spoločnosti Ježišovej a dopĺňujúce normy*. Trnava : Dobrá kniha, 1997, s. 25–26.

každodenného štúdia. *Ratio* teda plánovalo pre stredné školy predovšetkým humanitné vzdelanie, so zameraním na rétoriku, ako na vtedajšiu (pred – 1650 renesančnú) epistemologickú paradigmu.¹⁷⁹

Možno povedať, že jezuiti v stovkách kolégií po celom svete učili národy písať. Školy sa stali súčasťou toho, ako sa vnímali jezuiti. Jezuiti sa stali „učiteľským rádom“. Predtým ani potom neexistovala vo svete tak veľká zjednotená sieť výchovno-vzdelávacích inštitúcií. Bohatí ľudia (šľachtici) posielali svoje deti do jezuitských škôl a radili sa s nimi o dôležitých rozhodnutiach.¹⁸⁰ V období takéhoto rozmachu bola založená a prekvitala aj Trnavská univerzita (1635).

Systém jezuitských škôl (približne 845 inštitúcií po celom svete) prišiel ku náhlemu koncu v roku 1773, kedy pápež zrušil Spoločnosť Ježišovu. Keď v roku 1814 Pius VII. obnovil Spoločnosť Ježišovu, situácia v Európe bola zmenená. K výraznejšej obnove došlo až po Druhej svetovej vojne, keď výrazne vzrástol počet jezuitov a ich škôl. Samozrejme, neexistoval už taký jednotný systém vzdelávania ako sa vybuďoval v sedemnástom storočí pomocou *Ratio*. Programy štúdia sa upravujú podľa kultúr, náboženstiev a spoločenských potrieb.

V sedemdesiatych rokoch minulého storočia narastala nespokojnosť s činnosťou jezuitských kolégií a pochybnosť v radoch mladých jezuitov, či kolégiá vôbec zapadajú do misie vlastnej Spoločnosti Ježišovej. Páter Janssens (1889 – 1964) následne začal robiť dôležité kroky k vylepšeniu a reštrukturalizácii tohto apoštolátu. V roku 1967 nový generálny predstavený Pedro Arrupe (1907 – 1991) zriadil Sekretariát pre jezuitské vzdelávanie.

Jeden z dôvodov, prečo sedemdesiate roky priniesli veľkú kritiku jezuitského školstva bolo, že údajne nebolo schopné reagovať na spoločenské pomery. Avšak nie v zmysle, že by upadali na kvalite výuky, ale preto, že jezuitské inštitúcie sa považovali za elitárske. V roku 1975 tridsiata druhá Generálna kongregácia formulovala misiu Spoločnosti Ježišovej: „byť v službe viery a šírenia spravodlivosti“. Šírenie spravodlivosti znamenalo radikálne zdôraznenie pomoci chudobným. Ak sa jedná rovnako s bohatým a chudobným človekom, tak nejde o skutočnú rovnosť. S väčším citom a pozornosťou sa máme venovať chudobným. Táto

¹⁷⁹ Porov. SCHLOESSER, Stephen: Recent Work in Jesuit Philosophy. In: *Journal of Jesuit Studies*, 1 (2014), s. 107 (105 – 126).

¹⁸⁰ Porov. OBIREK, Stanislaw: Jesuits in Poland and Eastern Europe. In: WORCESTER, T. (ed.): *The Cambridge Companion to The Jesuits*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 136–150.

myšlienka mala taký veľký dopad na jezuitské školstvo, že po dvadsiatich rokoch jej vplyvu jezuitské školy už neboli tým, čo predtým. Početní jezuiti sa namiesto akademických aktivít zamerali na pomoc chudobným. K tejto situácii sa pridal pokles počtu jezuitov, ktorý začal paradoxne v roku 1965, kedy skončil Druhý vatikánsky koncil. Odvtedy, za dvadsať rokov, poklesol počet jezuitov o 30 percent, čo malo dopad zvlášť na vzdelávanie.

Napriek všetkému páter Arrupe v roku 1980 pozval do Ríma malú skupinu jezuitov a laikov a diskutoval s nimi o novej vízii jezuitského vzdelávania. Členovia tejto skupiny potvrdili potrebu rozvíjania špecificky jezuitského dedičstva a vyjadrili potrebu znovuoživenia Ignácovej vízie a jej aplikácie v jezuitských inštitúciách. Z tohto stretnutia vznikla skupina ICAJE (*International Commission on the Apostolate of Jesuit Education*), ktorá sa zišla v roku 1982 a začala štvorročnú prácu na dokumente Charakteristiky jezuitskej výchovy¹⁸¹. Promulgoval ho nový generálny predstaviteľ, Peter-Hans Kolvenbach, v roku 1986.

Jedným z výdobytkov krízy a ťažkostí druhej polovice dvadsiateho storočia bolo znovuoživenie *Duchovných cvičení* sv. Ignáca, ako prameňa inšpirácie jezuitského vzdelávania, výchovy a apoštolátu. Nešlo viac o nejaký formálne stanovený pedagogický kód, podľa ktorého máme vychovávať, ale o znovuoživenie duchovnej cesty, spôsobu života jezuitov a ich študentov, ktorý pomáha jasnejšie vidieť špecifickosť jezuitov v kontexte rozdielnych kultúr.

Všeobecné charakteristiky vzdelávania

Aby sme nezostali len pri kultúrno-dejinných súvislostiach, prejdime ku konkrétnym charakteristikám ignaciánskej vzdelávacej „cesty“. Nejde, samozrejme, o jedinečné charakteristiky vzdelávania, lebo mnohé z nich sú všeobecne známe a používané, ale skôr o charakteristické hodnoty a štýl jezuitov.¹⁸² Prvou charakteristikou je, že Ignác chápal postavenie človeka ako obdivovateľa stvorenia vďačného za Boží dar vesmíru a ľudskej existencie. Jednou z kľúčových meditácií jeho *Duchovných cvičení* je meditácia o Božej prítomnosti v stvorení.¹⁸³ Svet je vo svojej podstate dobrý, hodný štúdia a kontemplácie. Jezuitská pedagogika má umožňovať skúmanie sveta slobodne, radostne, s otvoreným srdcom

¹⁸¹ The Characteristics of Jesuit Education, 1986. In: DUMINUCO, Vincent J. (ed.): *The Jesuit Ratio Studiorum*. Appendix A, s. 161–216.

¹⁸² Viaceré z týchto zásad sú prebrané z dokumentu The Characteristics of Jesuit Education, 1986.

¹⁸³ Porov. SV. IGNÁC: *Duchovné cvičenia*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, s. 23, 236, 237.

a mysl'ou. Objavovanie pravdy o stvorení postupne prechádza do hľadania Božieho plánu pre človeka a ľudstvo, čo naplňa človeka radosťou a smädom po ďalšom poznaní.

Po druhé, z dobroty stvorenia vyplýva, že aj človek (stvorený na obraz Boží) je dobrý a Bohom milovaný. Je preto dôležité mať pozitívny prístup k študentovi. V osobnom vzťahu si má učiteľ so študentom vytvárať vzťah dôvery a priateľstva, poznať potreby študenta a reflektovať nad tým, čo by mu pomohlo. V rámci priateľského vzťahu má učiteľ rešpektovať slobodu, dôstojnosť a osobitosť študenta. Vyučujúci má asistovať pri čo najplnšom rozvinutí Bohom daných talentov každého študenta a takto v ňom rozvinúť zmysel pre vlastnú dôstojnosť.

Po tretie, popri vštepovaní lásky k pravde a obdivu voči stvoreniu, má vzdelávanie viesť k intelektuálnej formácii, ktorá zahrňuje základné humanitné a vedecké disciplíny. Zvlášť dôležitá je schopnosť uvažovať logicky a kriticky. Kritické prehodnocovanie konkrétnych problémov človeka a ľudskej spoločnosti sa nemá diať predložením hotových a zjednodušených riešení. Má sa odmietat' akékoľvek obmedzené alebo redukované videnie človeka a spoločnosti.

Po štvrté, osobitná starostlivosť sa má venovať rozvoju predstavivosti, citov a kreativity, aby vzdelávanie nezostalo len pri intelektu. Študent by si mal vypestovať vzťah k literatúre, estetike, hudbe a umeniu. K tomuto patrí, podobne ako to bolo v sedemnástom storočí, aj požiadavka „elokvencie“, aby študent rozvinul jasný a efektívny spôsob komunikácie. V tomto zmysle môžu byť nápomocné aj súčasné komunikačné prostriedky, ktoré môžu študenta pobádať, napríklad k vytváraniu krátkych videí na youtube o témach a problémoch, ktorými sa práve zaoberá. Študent sa musí tiež naučiť kriticky prehodnotiť vplyv médií na človeka a hodnotu ponúkaného obsahu.

Po piate, jezuitská výchova má byť prípravou na život a v konečnom dôsledku na večný život. Úspech výchovy a vzdelávania sa nemeria podľa schopností študenta, ani podľa profesionálnej kompetencie profesorov, ale podľa kvality jeho budúceho života. Preto *curriculum* sa má sústrediť viac na osobu, ako na pokrytý materiál. Radostné osobné objavy a vlastná kreatívna reflexia vytvárajú podmienky pre dlhodobú (celoživotnú) túžbu po vzdelávaní.

Po šieste, vzdelávací systém má byť orientovaný na hodnoty. Človek má rásť v slobode, umenšovať prehnané príľnutie k zdraviu, sláve, bohatstvu, moci, dokonca aj k životu samotnému. Inak povedané, spolu s poznatkami je potrebné pestovať aj čnosti. S týmto súvisí aj zdôraznenie kresťanského humanizmu, ktorého základom je životné šťastie, ako výsledok zodpovedného používania slobody. Ježiš ponúkol model ľudského života ako svedectvo lásky, odpustenia, solidarity a služby. K tomuto patrí aj rozpoznanie reality hriechu v človekovi a celej spoločnosti. Uvedomenie si sociálneho dopadu hriechu viditeľného v nedokonalosti systému a nespravodlivosti, vedie k väčšej dôslednosti pri rozvíjaní vlastných čností a pomoci druhým.

Po siedme, Ignác je známy svojím *magis* – viac. Bol za čo najplnší rozvoj človeka a čo najlepšiu službu iným ľuďom na stále väčšiu slávu Božiu. Tradičným cieľom jezuitského vzdelávania boli „vodcovia”, ľudia, ktorí zoberú na seba dôležité riadiace úlohy v spoločnosti. Táto myšlienka sa v dnešnej spoločnosti preháňa do extrém. Ignaciánskym cieľom nie je natoľko vychovať politicko-ekonomickú elitu, ale *vodcov v službe*. Človek tu má byť *pre druhých*. Egoista vníma iných ľudí ako predmety, ktoré používa pre svoje ciele a v konečnom dôsledku sa egoista stáva otrokom svojich vlastných krátkozrakých túžob. Takto motivovaný politik nie je skutočným politikom, ba ani autentickým človekom.

Pedagogické charakteristiky vzdelávania

Jezuitské školy si spočiatku osvojili konkrétny spôsob vyučovania Parížskej univerzity, lebo sa považoval za najefektívnejší. Metódy boli prispôsobené cieľom jezuitskej výchovy a upravené na spôsob duchovných cvičení. Napríklad „príprava“, „body“, „opakovania“, „aplikácia zmyslov“ a mnohé iné boli zabudované už do *Ratio studiorum*. P. Kolvenbach napríklad vyzdvihol zásadu, že počas prípravy si treba dať presný cieľ na každú vyučovaciu hodinu. Študentov naň treba na začiatku hodiny pripraviť a všetko naň zamerať. Zároveň nemožno dávať študentom príliš veľa materiálu na prvýkrát. „Nič neodoberie viac z energie mladého človeka, ako to, že má jednej veci príliš veľa,“¹⁸⁴ hovoria pravidlá.

V celom *Ratio* je zdôrazňovaný princíp aktivity. Aktivita nie je obmedzená na počúvanie, pochopenie a memorizovanie (čo by mohlo hádam stačiť vo vedách). Študent má neustále písať a komunikovať, používať všetky schopnosti (oči, uši, city, vôľu, predstavivosť) podľa zásady „minimum príkazov, maximum cvičenia”. Podľa *Ratio* majú byť študenti aktívne zapojení do triednych aj celoškolských akcií. Majú počúvať a hodnotiť práce iných

¹⁸⁴ *Nulla enim re magis adolescentium industria, quam satietate languescit. (Reg. Communes, 24)*

študentov. Učiť sa myšlienky zopakovať, analyzovať, prehodnotiť a zosystematizovať. Človek sa učí robiť veci robením tak, ako sa naučí učiť učením. Umenie je o práci a aktivite (veda je o poznaní). Učiteľ sa môže veľa naučiť z kníh, on však musí byť prvou živou knihou pre svoju triedu. V tomto bode sa naplno uplatňuje princíp „aplikácie zmyslov” z *Duchovných cvičení*.

Podobnou zásadou je časté opakovanie. Študentovu pamäť treba cvičiť pravidelnými opakovaniami. Niektorý zo študentov vždy zopakuje, čo bolo povedané na hodine. Opakovania sa odporúčajú robiť denne, týždenne, mesačne a ročne. Je potrebné k tomu povzbudzovať formou pochvaly a zverejnenia.¹⁸⁵

Vzdelávanie orientované utilitaristicky na finančný úspech by mohlo ľahko zastrieť hodnoty a cieľ humanitného vzdelania. Preto je potrebné, aby učitelia „prezentovali svoj predmet z hľadiska centrálnosti človeka zdôraznením odkrytia a zviditeľnenia štruktúr, vzťahov, faktov, otázok, pohľadov, uzáverov, problémov, riešení a implikácií, ktoré daná disciplína prináša so zameraním na to, čo to znamená byť človekom.”¹⁸⁶ Z kresťanského hľadiska je modelom ľudského života osoba Ježiša Krista. On nás učí, ako realizovať v plnosti ľudský potenciál, ktorý sa v konečnom dôsledku realizuje v jednote v Bohom. Konkrétne ide o budovanie nového sveta lásky a pokoja, ktorý potrebuje odborníkov, ľudí svedomitých a súcitných, ktorí sú odhodlaní vo vzájomnej spolupráci brániť slobodu a dôstojnosť iných ľudí. Takíto ľudia sú pripravení zdieľať osobné obety a radosti s druhými a viac si vážia toho, čím sú ako ľudia, než to, čo majú. Postmoderný svet so svojim sekularizmom, materializmom, pragmatizmom, utilitarizmom, fundamentalizmom, rasizmom, sexizmom, konzumizmom a nacionalizmom je priamou antitezou k takémuto zameraniu.

Dôležitosť filozofie

Pravidlá a metódy z *Ratio* boli určené hlavne pre kolégiá, teda chlapcov od trinásť do devätnásť (alebo dvadsať) rokov. Niektorí z nich pokračovali vyššími humanitnými štúdiami na univerzitách. Jezuiti pokračovali štúdiom filozofie a teológie neskôr rozvíjali prírodné vedy, umenie, filozofiu a teológiu. Aj napriek tomu, že jezuitské štúdiá mali celostné humanitné a nie scholasticko-špekulatívne zameranie, Ignác do štúdií zahrnul aj Tomáša Akvinského, ktorý bol približne o desať rokov neskôr (1567) vyhlásený za „Učiteľa

¹⁸⁵ *Laudare denique, si quid apte perfectum sit. (Reg. Communes, 22)*

¹⁸⁶ Ignatian Pedagogy: A Practical Approach, 1993. In: DUMINUCO, Vincent J. (ed.): *The Jesuit Ratio Studiorum*. Appendix B. New York : Fordham University Press, 2000, s. 242.

univerzálnej cirkvi“.¹⁸⁷ Zdá sa, že vyučovanie na TU nadobudlo vysoko špekulatívny scholastický charakter. Na TU trvali štúdiá filozofie tri roky. Ich náplň syntetizuje Renáta Kišoňová:

„Poslucháči prvého ročníka filozofickej fakulty boli označovaní ako *logici*, nakoľko vo výučbe dominovala logika a kritika, druháci boli prezývaní *fyzici*, keďže v tomto ročníku prevládali skôr prírodné vedy, ako napríklad kozmológia a tretiakov nazývali *metafyzici*, lebo obsahové zameranie ich výučby súviselo najmä s metafyzikou a theodiceou.“¹⁸⁸

Marek Drimaj upresňuje, že kurzy o logike boli tri: „z rukovätí Toleta, Fonsecu, prípadne z Aristotelovho diela *Peri Hermenias*“, z fyziky sa čítali Aristotelove diela *De cealo*, *De generatione et corruptione*, *Meteorologia*, a tri kurzy z metafyziky „na základe Aristotelových diel *Metaphysica*, *De anima*, *Etika Nikomachea*“¹⁸⁹. V tomto duchu boli napísané aj diela Petra Pázmaňa (1570 – 1637), zakladateľa TU.

Z hľadiska cieľov jezuitského vzdelávania naberá filozofia aj dnes zvláštnu dôležitosť. Na jezuitskom celosvetovom sympóziu o filozofii v roku 1977 boli zdôraznené konkrétne dôvody, prečo je potrebné zaoberať sa filozofiou: (1) Humanitné a spoločenské vedy – ako psychológia, sociológia, lingvistiká, ekonómia – aj keď napomáhajú k ľudskej zrelosti, praktickosti a inkulturácii, nestačia k plnému (intelektuálnemu) rozvoju človeka. Filozofia, napriek tomu, že je ťažké zadefinovať jej špecifickú úlohu, je schopná dosiahnuť univerzalitu, ktorá je predpokladom dostatočnej kritičnosti a zosystematizovania iných disciplín. (2) Tradičné kultúrne formy múdrosti (náboženstva) sa ukazujú pomerne slabými, keď sú konfrontované so spôsobom uvažovania a problematikou moderných vied. (3) V dnešnej dobe sa filozofia stáva stále nevyhnutnejším prostriedkom na rozlišovanie prirodzenosti a hodnôt moderných systémov, ktoré aspirujú na nový sociálny a medzinárodný poriadok. Problém spravodlivosti, ľudských práv, medzináboženského dialógu či rôzne naliehavé etické otázky týkajúce sa života človeka sú neustálou výzvou pri hľadaní pravdy o človeku a ľudskom živote všeobecne.

Filozofia tu má dvojakú úlohu: Prvá je kritická úloha očisťovania, ktoré produkuje zdravú a vyváženú súdnosť ohľadom sociálno-kultúrnej a politickej situácie. Pomáha

¹⁸⁷ Porov. SCHLOESSER, S.: Recent Work in Jesuit Philosophy, s. 109.

¹⁸⁸ KIŠOŇOVÁ, Renáta: Počiatky filozofie na historickej a obnovenej Trnavskej univerzite. In: DÉMUTH, A. (ed.): *História a poslanie filozofie na Trnavskej univerzite*, Trnava, FF TU, s. 93 (93–112).

¹⁸⁹ DRIMAJ, Marek: Významné osobnosti filozofie na historickej Trnavskej univerzite. In: DÉMUTH, A. (ed.): *História a poslanie filozofie na Trnavskej univerzite*, s. 13 (13–30).

rozpoznať predpojatosť a predsudky a prehodnotiť vnútornú logiku ideológií. Druhá je konštruktívna úloha. Počiatočný kriticizmus nemá skončiť v skepticizme, ale sa má dopracovať k nejakému základnému postoj. Tento postoj má zahŕňať pohľad na svet, samého seba a Boha. V konečnom dôsledku dochádza k hľadaniu zmyslu života, kde sa otvárajú dvere pre Božie zjavenie.

Ignaciánska pedagogická paradigma

Základné princípy jezuitského vzdelávania a odporúčania jezuitských filozofov sa veľmi dobre dopĺňajú s odporúčaniami pedagógov, ktorí rozpracovali ignaciánsku pedagogickú paradigmu.¹⁹⁰ Táto paradigma spočíva v troch základných bodoch: skúsenosť, reflexia, činnosť. Vzdelávanie alebo vyučovanie má začať zhromažďovaním skúseností. Je potrebné opísať pocity, túžby, záujmy a hodnoty, ktorými študenti žijú. Rozhodujúci je kontext, z akého prostredia a z akej sociálno-kultúrnej situácie študent prichádza. Hľadajú sa súvislosti medzi pocitmi (pokoja, radosti, strachu, utrpenia) a konkrétnou spoločenskou situáciou. Učiteľ dopĺňa skúsenosti žiakov o nové skúsenosti a informácie, čím sa dosiahne väčšia komplexnosť a pravdivosť, pričom každý je konfrontovaný s novými údajmi a postojmi.

Po takomto zhromaždení skúseností nasleduje reflexia, kde učiteľ pomáha študentovi rozvinúť samostatné uvažovanie. Nápomocné sú rozličné techniky na rozvoj pamäti a predstavivosti, na uľahčenie chápania a logického uvažovania, súčasne sa venuje pozornosť aj pocitom, ktoré prebiehajú vo vnútri študenta. Toto všetko má pomôcť pochopiť súvislosti, význam a hodnotu toho, o čom sa uvažuje. Reflexia má byť formatívna (má sa stať súčasťou charakteru človeka, jeho životným štýlom) a oslobodzujúca (má oslobodzovať od predsudkov a zlozvykov).

Posledným bodom ignaciánskej paradigmy je činnosť. Majú sa vytvoriť príležitosti, aby si študent mohol prakticky vyskúšať pravdivosť svojej vlastnej teórie. Ako prvý krok poslúžia diskusie v triede, prípadne na fakultnej alebo celoškolskej úrovni. Prvé jezuitské školy boli známe interdisciplinárnymi diskusiami (vedci s filozofmi, filozofi s teológmi a vedci s teológmi). Na diskusie má nadviazať konkrétna skúsenosť negatívnych dôsledkov zlých rozhodnutí a nefungujúcich politických systémov. Kontakt s utečencami, bezdomovcami, menšinami a inými znevýhodnenými skupinami je veľmi obohacujúci.

¹⁹⁰ Ignatian Pedagogy: A Practical Approach, 1993. In: DUMINUCO, Vincent J. (ed.): *The Jesuit Ratio Studiorum*. Appendix B. New York : Fordham University Press, 2000, s. 231–272.

V celej tejto ignaciánskej paradigme vidíme dôraz na osobe študenta a nie natoľko na vyučovanej matérii. Na jednej strane ide o živý kontakt so študentom, jeho intelektuálnym a emotívnym životom, na druhej strane sa pripomína stály kontakt so skúsenosťou a so životom. Medzi týmito dvoma pólmi sa cez reflexiu hľadajú základné a univerzálne platné (filozofické) princípy. Cez filozofiu sa skúsenosť artikuluje, poznáva, prehľbuje a objektívne prehodnocuje.

Záver

Jezuitské *Ratio studiorum* malo za cieľ ponúknuť jednotnú a cieľavedomú metódu a ucelený program výchovy mladého človeka. Cieľom bolo zachytiť celého človeka a dať mu čo najlepšie humanitné vzdelanie. V dnešnom kontexte stále dôležitejšiu úlohu pre intelektuálne a sociálne orientovaného človeka zohráva štúdium filozofie. Dôvodom je stály nárast naliehavosti komplexných problémov týkajúcich sa sociálnej spravodlivosti, problémov ľudských práv, medzináboženského dialógu a rôznych partikulárnych etických otázok, ktoré sú výzvami pre dnešné ľudstvo.

Ignaciánsky prístup k študentovi je vhodnou pôdou pre budúce hľadanie odpovedí na dnešné výzvy. Ignaciánska pedagogika vyžaduje v prvom rade živý kontakt so študentom a stály kontakt so životom, teda so spoločenskými problémami, kde cez paradigmu skúseností, reflexie a činností má za cieľ meniť študenta, aj spoločenský poriadok. Pre učiteľov existujú praktické kroky, ako efektívne umožniť takéto zmeny v živote študenta.

Trnavská univerzita svojím prvotne humanistickým zameraním môže v ignaciánskom duchu efektívnejšie prispievať k vyváženosti medzi vzdelaním (informovanosťou) a širším filozofickým a teologickým (náboženským) rámcom v našej spoločnosti. Neznalý človek je totiž obeťou politických hier a bez filozofického eticko-kritického myslenia nevie efektívne prepájať a syntetizovať komplikované problémy dnešného života. Bez náboženstva zase ľudský život stráca svoj hlbší zmysel. Čo sa týka vzťahu všeobecného vzdelania a náboženstva, náboženstvo bez vzdelania a kritického myslenia sa stáva poverou a náboženstvo s príliš racionálnym prístupom môže skončiť v dogmatizme a fundamentalizme. Prílišná kritickosť ako aj extrémna nekritickosť (naivnosť) môže človeka zbaviť náboženstva, a tak aj hlbšieho zmyslu života, až sa nakoniec stráca v absurdných intelektom alebo obrazotvornosťou vyprodukovaných modeloch vzdialených od reality života. Preto je potrebná zdravá vyváženosť medzi odborným vzdelaním, celkovým filozoficko-teologickým rámcom a konkrétnym životom i potrebami jednotlivca i spoločnosti.

Doc. Ing. Luboš Rojka, PhD.

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

lubos.rojka@truni.sk